

Cilt/Volume 1, Sayı/Issue 2, Temmuz/July 2019, ss. 209-220

Geliş Tarihi–Received Date: 06.05.2019 Kabul Tarihi–Accepted Date: 05.07.2019

ARAŞTIRMA MAKALESİ – RESEARCH ARTICLE

ÇAĞATAY HANI BARAK İLE İLHAN ABAKA ARASINDAKİ MÜCADELELER

SAMET DURMAZ*

ÖZET

Cengiz Han'ın, Harezşah seferinden dönüşünde ölmesiyle Büyük Moğol İmparatorluğu varisler arasında parçalara ayrılmıştır. Cengiz Han'ın büyük oğlu olan Çağatay, yasaların tatbikçisi sıfatını alarak kendi ismiyle de anılan Çağatay hanlığı tarih sahnesine çıktı. Çağatay hanlığı, gerek yasaların uygulanması konusunda gerekse de Büyük Hanlık seçimlerinde etkin rol oynamıştır. Bu rol Mengü Han dönemine kadar sürmüştü ve bu dönemden sonra Çağatay Hanlığı güç ve prestij kaybı yaşamıştır. Kubilay Han, dönemindeki taht mücadelelerinden sonra gücünü toplayarak iktidarı ele geçirdi. Bu dönemde kendisinden yarlıg almadan Çağatay hanlığı tahtına geçen Müslüman Mübarek Şah üzerine Barak'ı gönderdi. Barak, Çağatay hanlığı tahtına geçtikten sonra sınırları kısıtlı topraklarını Kubilay Han, İlhan Abaka ve Ögedeyli Kaydu'ya karşı koruması gerekecekti. 1269 yılında Horasan'da toplanan ve Cuci, Ögedey ve Çağatay uluslarının katılımıyla önemli bir kurultay toplandı. Bu kurultayda alınan önemli kararlardan biri Çağataylı Barak'ın, İlhan Abaka'nın topraklarına saldırmasına izin verildi. Barak, İlhan Abaka ile girişmiş olduğu mücadelelerde başarılı olsa da Ögedeyli Kaydu bu mücadelelerde etkin rol oynadı. Böylece Çağataylı Barak'ın kaderini belirlemesine neden oldu

Barak Han, bu mücadeleler sonucunda başarılı olamadı. Abaka Han'ın yapmış olduğu savaş stratejileri ile Çağatay hanlığı ile girdiği savaşlarda başarılı oldu. İlhanlılar üzerine saldırarak topraklarını genişletme stratejisi başarılı olamadı. Savaşı kaybeden Barak, geri çekildi ve ölümüne kadar İlhanlılar üzerine saldırı gerçekleştirmedi. Bu durumdan faydalanmak isteyen Kaydu, Barak Han üzerine ilerleyerek Çağatay hanlığı üzerinde hakimiyet kurdu. Böylece Çağatay hanlığı artık tam anlamıyla Ögedeyli Kaydu'nun hakimiyetine geçti. Barak Han, ölmeden önce İslamiyet'i kabul ederek Gıyased-Din ismini aldı. Bu durum Çağatay Hanlığı içerisinde İslami faaliyetlerin devam ettiğini göstermektedir. Bu faaliyetlerin gelişmesinde bölgede bulunan dervişlerin ve şeyhlerin etkisi olmuştur. Ancak bu İslami faaliyetler Barak Han'ın ölümünden sonra durmuştur. Çağatay hanının ölümünden sonra Müslümanlığa geçen kitleler tekrar eski dinlerine geri döndüler. Böylece, Barak Han'ın hem topraklarını genişletme hem de bağımsız bir Çağatay hanlığı kurma düşüncesi yarım kaldı.

Anahtar Kelimeler: Moğollar, Barak Han, İlhan Abaka, Çağatay Hanlığı

THE STRUGGLES BETWEEN BARAK THE KHAN OF CHAGHATAY KHANETE AND İLKHANETE ABAKA

ABSTRACT

Great Mongolian Empire has been broken the pieces, between inheritors with the death of Genghis Khan during in return from Khwarezmid Empire campaign. Chagatai Khanate appeared on the history stage with the name of Genghis Khan's son Chagatai by taking the title called ruler of the law. Chagatai Khanate played a great role about conducting the laws and khanete election as well, that role continued until Möngke Khan period and after that period Chagatai Khanate experienced loss of strength and prestige. Having followed the throne battles, Kubilai Khan has secured the rulership by gathering his strength. He has sent Baraq Khan lunging at Muslim Mubarak Shah who seized the Chagatai Khanate without taking ruling exequatur from himself. Having seized the throne of Chagatai Khanate, Baraq Khan would protect his limited lands against Ilkhanate Abaka Khan, Kubilai Khan and Qaydu from Ögedai. A vital council has gathered with the attendance of Ögedai, Chagatai and Cuci Nations in Khorasan in 1269. One of the significant decisions that has been taken in this council is that Baraq Khan from Chagatai Khanate has been allowed to assault on the lands of Ilkhanate Abaka Khan. Whereas

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, samet.drmz.10@gmail.com

Baraq Khan has succeeded in the battles which have been launched against Ilkhanate Abaka, Qaydu from Ögedai has acted in an effective role in these battles. Hence it led to determine the fate of Baraq from Chagatai.

Baraq Khan, was not successful as a result of these struggles. Abaqa Khan, was successful in his battles with Chagatai Khanate thanks to his war strategies. Thus the strategy of expanding his territory by attacking Ilkhanids was not successful. Baraq, who losing the battle, withdrew and did not attack the Ilhanids until his own death. Qaydu Khan, who wanted to take advantage of this situation moved on to Baraq Khan and established domination on the Chagatai Khanate. Thus, Chagatai Khanate came under the rule of Qaydu Khan of Ögedai. Baraq Khan, accepted Islam before his death and took the name of Gıyased-Din. This shows that the Islamic activities within the Chagatai Khanate continued. The dervishes and sheikhs in the region effected on the development of these activities. However, these Islamic activities stopped when Baraq Khan died. After the dead of Chagatai Khan (Baraq), the masses who converted to Islam returned to their old religions. Thus, Baraq Khan's idea of expanding its territory and establishing an independent Chagatai Khanate was unfinished.

Key Words: Mongols, Baraq Khan, İlkanate Abaqa, Chagatai Khanate.

GİRİŞ

Cengiz Han ölmeden önce Büyük Moğol İmparatorluğunu çocukları arasında paylaştırdı. Bu paylaşım ile Cengiz Han hem kendisinden sonra Büyük Hanlık tahtına kimin geçeceğini kesinleştirdi hem de kendisinden sonra ortaya çıkacak toprak kavgalarının önüne geçmek istedi. Cengiz Han'ın çocukları arasında yapmış olduğu toprak paylaşımı şu şekilde oldu; Cuci babasından birkaç ay önce ölmüştü ancak ailesinden birçok çocuk geriye kalmış ve bu çocuklar arasında en yetkili kişi Batu Hanlığın yönetiminde bulunuyordu. En büyükleri Orda, günümüz Kazakistan'ı ve İrtiş bozkırlarından Sirderya'nın kuzeyine kadar olan bölgeyi yönetiyordu. Cuci'nin beşinci oğlu Şeyban, Ordu topraklarının kuzeyinde İli ve Sirderya arasında bulunan Güney Ural'ın doğu ve Güneydoğu bölgelerini yönetiyordu, Cengiz Han'ın ikinci oğlu Çağatay'ın ulusu eski Kara Hitay bölgesini kapsayan İl, Isık Göl, Çu ve Talas bölgelerini yönetiyordu, Ögedey Kağan, Balkaş Gölü ve Altay arasındaki İrtiş ve İmil bölgelerini ve en küçük oğul olan Tuluy Otçigin sıfatıyla baba ocağını, Moğol ülkesini koruma göreviyle bu bölgelerden sorumluydu¹. Ögedey Kağan zamanında, Çağatay Büyük Hanlık içerisinde her zaman etkin bir rol oynadı. Çağatay'ın ölmesiyle birlikte ortaya çıkan Çağatay Hanlığı imparator seçimlerinde tarihin her safhasında belirleyici etken oldu. Bu haliyle Çağatay Hanlığı, gücüne rağmen hakikatte bu büyük görünüşünün gerektirdiği teşkilattan mahrum bir kabile devleti şartlarında kalmıştı². Dolayısıyla Çağatay Hanlığı, devamlı surette Büyük Hanlık makamının müdahalesine maruz kaldı.

Çağatay Hanlığı'nın gücü ve kuvveti Mengü Han'ın Büyük Hanlık tahtına geçene kadar sürdü. Büyük Han Mengü'ye düzenlenmek istenen suikast³ girişimiyle hem Çağatay ulusunun hem de Ögedey ulusunun imparatorluk içerisindeki güçleri kırıldı. Ancak Çağatay Hanlığı tahtına Büyük Han Kubilay'dan aldığı yarlıg ile Barak'ın geçmesi güç dengelerinin yeniden şekillenmesine neden oldu. 1269 yılında Talas şehrinde toplanan kurultayda alınan kararlar ile Çağatay Han'ı Barak'a İlhan Abaka'nın topraklarını saldırdı izni verildi. Bu kurultaya Altın Orda lideri Mengü Timur, Ögedeyliler tahtında bulunan Kaydu ve Çağataylılardan Barak Han katıldı. Barak'a verilen izin sonucunda İlhan Abaka ile olan mücadeleler hızlı bir şekilde başladı. Barak'ın girişmiş olduğu bu mücadelelerde Ögedeyli Kaydu her zaman kilit rol oynadı. Barak'a yardım amacıyla gönderdiği birliğini savaşın en sıcak anında geri çekerek⁴, Barak'ı kaderiyle baş başa bıraktı. Çağatay Han'ı Barak girişmiş olduğu bu mücadele sonucunda hayatını kaybetmiş, İlhan Abaka ise askerlerinin sayısında azalma meydana gelmiş ve şehirlerin tahrip olmasına engel olamamıştır.

1. Barak Han'ın Çağatay Hanlığı Tahtına Geçiş (1266-1271)

Kubilay Han 1264 yılında Arık-Buka'yı bertaraf ettikten sonra kısa süre içerisinde kuvvet kazandı. Algu Han'ın ölümü üzerine Mübarek-Şah'ın Çağatay tahtına oturmasını pek uygun bulmamıştır. Uygun bulmamasında ki en önemli faktör Mübarek-Şah'ın Müslüman olması ve kendisinden yarlıg almamasıdır. Budist⁵ bir hükümdar olan Kubilay Pekin'den Barak isimli şehzadeyi yollayarak bir bakıma Müslümanlığın

¹ J. P. Roux, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, çev. A. Kazancıgil, A. Bereket, Kabalcı yay., İstanbul 2001, s. 252.

² Mustafa Kafalı, *Çağatay Hanlığı (1227-1345)*, Berikan yay., Ankara 2005, s. 9.

³ E. Ferec, *Tarihi Muhtasari'd-Düvel*, çev. Ş.Yaltkaya, TTK yay., Ankara 2011, s. 24, 25.

⁴ Reşidüddin Fazlullah Hamedani, *Camiu't Tevarih (İlhanlılar Kısmı)*, çev. İ. Aka, M. Ersan, A. H. Khelejeni, TTK yay., Ankara 2013, s. 88.

⁵ Buda dini, bütün faziletleri ve emirleri ile amel etmeyi emretmektedir. Canlıları vahşice yok etmeyi, başkasının malına göz koymayı, zinayı, yalanı ve iftirayı reddetmektedir. Buda mezhebinin batını kısmı temsilen, insanın en yüksek tekamüle ve veliğe yükselmesi için "her arzudan geçmek, acılara olduğu gibi, hazlara karşı da kayıtsız kalmak", "altın ameller ve süslü ameller senin olsun", diyebilmek, "harici eşyadan hiç müteessir olmamak ve yalnız ilahi vazifeleri temaşa ve tefekküre kendini vermek" lazım olduğunu talim ederdi. Böyle adamın

önünü kesmek hem de kendisinden yarlıg almadan tahta geçen Mübarek Şah'ı tahtından azletmek istedi⁶. Bunu Yisun-Tuva'nın oğlu Barak'ın eline yarlıg vererek Çağatay Ulus'una göndermesinden anlaşılmaktadır⁷. Barak, Çağatay'ın hakim olduğu bölgelere gittiğinde buralarda Mübarek Şah'ın hakimiyetinin sağlam olmasından dolayı Büyük Han'ın vermiş olduğu yarlıgı burada açıklamak istemedi. Bu yüzden Barak kardeşleri Mü'min ve Basar ile Yesün Toka'nın oğullarının ata yurdu Çağaniyan bölgesine çekildi⁸. Barak Çağaniyan bölgesine geldikten kısa bir müddet sonra Mübarek-Şah'ın bitikçi emiri başta olmak üzere yanındaki birçok emir onu bırakarak Barak'ın safına katıldılar. Mübarek Şah'ın oğlu da Barak'a teslim olmak mecburiyetinde kaldı. Emirlerin taraf değiştirmesindeki önemli etkenlerden biri, başlarında bulunan Han'ın Cengiz geleneklerine aykırı hareket etmesi ve Müslüman olması etkili olmuştur.

Gerekli gücü topladıktan sonra Mübarek-Şah üzerine yürüten Barak onu Hocent şehri yakınlarında boyun eğmeye mecbur bıraktı⁹. Böylece Mübarek-Şah'ın hükümdarlığı altı ay sürdü. Mübarek-Şah yumuşak huylu bir kişiliğe sahipti. Nitekim kendisine rakip olarak çıkan amcazadesi Barak Han'a boyun eğerek onun maiyetine girmiş ve hizmet etmiştir. Özellikle Barak'ın Abaka üzerine düzenlediği seferlerde önemli görevler üstlenmiştir. Mübarek-Şah'ın beş tane oğlu vardır¹⁰. Bunlar sırasıyla Olcay-Buka, Buralgay, Hür-Kaday, İsen-Fulad ve Kadak'tır. Mübarek-Şah Çağataylı hanlar içerisinde İslamiyet'i ilk kabul eden Han olmuş ve bunun sonucunda Hanlık tahtını kaybetmiştir. 1264 yılında Barak Özkend'te tahta çıkarak Algu ve Organa Hatun'un tüm hazinelerini ele geçirdi¹¹. Han olan Barak, devletin memleketlerinde toplanan vergiyi de yarlıg aldığı Büyük Han'a gönderecekti. Bu işlerin halledilmesi için Mahmut Yalavaç'ın oğlu Mesut Yalavaç'ı vali olarak görevlendirdi. Hanlık bölgesinden toplanan vergiler Cengiz Han'dan itibaren Büyük Han'a gönderilmesi bir gelenek haline gelmiştir. Çağatay Hanlığı içerisinde toplanan vergilerin Büyük Han'a gönderilmesi tarih boyunca önemli bir sorunu oluşturmaktadır. Çünkü gelir kaynağının büyük oranda yok olması, az gelirin elde edilmesine sebebiyet vermiş ve güçsüz ordunun oluşturulmasını sağlamıştır¹².

Barak Han tahta geçmesinin üzerinden iki yıl geçtikten sonra Müslümanlığı kabul etti ve Sultan Gıyaseddin lakabını aldı¹³. Grousset, Barak Han'ın Abaka Han ile 22 Temmuz 1270 yılına yaptığı savaşı kaybettikten sonra ordusundan geri kalanlarla birlikte Maverünnehir bölgesine geldiğini, atından düşerek yaralanması sonucunda kışı Buhara'da geçirdiğini ve burada Gıyaseddin lakabını alarak Müslüman olduğunu belirtmektedir¹⁴. Mübarek Şah ile başlayan İslamiyet akımı Barak Han ile devam etmişse de bundan sonra gerçekleşen olaylar İslamiyet'in önünü kesmiştir¹⁵. Mevlana Şeyh, Barak Han'ın İslami faaliyetlerini şu şekilde anlatmaktadır; O hayatı boyunca insanlar arasında İslam'ın yayılışı için gayretle ve vazgeçmeden çalıştı. Moğol halklarının çoğunu İslam'ın yoluna girmesini sağladı. Fakat onun ölümünden sonra Moğol halkları arasında bu iş uzun süre devam etmedi. Neticede Sultan Gıyaseddin Barak Han'ın Müslüman etmiş olduğu Moğolların çoğu onun vefatından sonra tekrar eski dinlerine döndüler¹⁶. Ebu'l Gazi Bahadır Han'da eserinde Barak Han'ın ölmesinden sonra Müslüman olanların eski dinlerine döndüğünü bildirmektedir¹⁷. Barak Han'ı Buhara'da İslamiyet'e davet eden kişi veya kişilerin halk arasında önemli özellikleriyle ön plana çıkan veya Moğol Hanlarının saygı gösterdiği ve önde gelen kişilerden olan alim yada dervişlerden biri olduğu muhtemeldir.

Barak Han, Çağatay Han'ın oğullarından Mütigen'in torunu ve Yesü Müngge'nin oğludur. Babası Yesü Müngge 1251 yılında Mönge Han'ın seçimine muhalefet ederek karşı çıkmış ve daha sonra da suikast girişiminde buldukları için yasalar gereği komplocular ve şehzadeler ile birlikte idam edildi¹⁸. Bu hadiselerden ve cezalardan sonra idam edilen şehzadelerin çocukları Karakurum'a terbiye edilmek üzere gönderildi. Barak ve Kardeşleri de Karakurum'a gönderilen şehzadeler arasında yer almaktaydı. Barak Han Ulus'una ulaştıktan kısa bir zaman sonra duruma hakim olmuş ve hatta selefi Mübarek-Şah'ı dahi maiyetine alarak onu av emiri yani

ruhu temizlenmeye muhtaç olmadığından ilahlar, yani berkanlar mertebesine yükselir. D'ohsson, Kubilay Han'ın dinlere olan bakış açısı ve saygısını şu şekilde ifade etmektedir. Kubilay Han, Buda Dini'ni kabul etmekle beraber Muhammed, İsa ve Musa dinlerine de hürmet ediyordu. Hristiyanların bayram günlerinde Hristiyan din reislerini davet ile onlar huzurunda İncil'i öperdi ve onlara "Dört büyük peygamber vardır; İsa, Muhammed, Musa ve Somaon-Kudum. Ben bunların dördünden de yardım ister ve şefaata umarım" derdi. Bkz., A. D'ohsson, *Moğol Tarihi*, çev. E. Kalan, IQ Kültür Sanat yay., İstanbul 2014, s. 249-250.

⁶ L. Cahun, *Asya Tarihine Giriş Türkler Ve Moğollar*, çev. İ. Kaya, Toplumsal Dönüşüm yay., İstanbul 2013, s. 346.

⁷ Kafalı, *age*, s. 100.

⁸ V. V. Barthold, *Moğol İstilasına Kadar Türkistan*, çev. H. D. Yıldız, Kronik yay., İstanbul 2017, s. 520.

⁹ Roux, *age*, s. 320.

¹⁰ Kafalı, *age*, s. 104.

¹¹ Barthold, *age*, s. 520.

¹² Muhammed Bilal Çelik, "Türkistan'da Cengizogulları Dönemi", *İnsanlığın Serüveni Dünyanın Oluşumundan Sanayi Devrimine*, ed. A. Taşağıl, A. Kar, İstek yay., İstanbul 2018, s. 395.

¹³ Ebu'l Gazi Bahadır Han, *Türk'ün Soyağacı Türk Şeceresi*, çev. Y. Yiğit, İlgü Kültür Sanat yay., İstanbul 2009, s. 130.

¹⁴ Rene Grousset, *Stepler İmparatorluğu Attila, Cengiz Han, Timur*, çev. H. İnalçık, TTK yay., Ankara 2011, s. 372.

¹⁵ V. V. Barthold, "Çağatay", *Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Basımevi yay., C. III, İstanbul 1979, s. 269.

¹⁶ İlhan Arslan, *Moğollar Arasında İslamiyet'in Yayılışı*, metamorfoz yay., İstanbul 2017, s. 390.

¹⁷ Ebu'l Gazi Bahadır Han, *age*, s. 131.

¹⁸ Kafalı, *age*, s. 105.

ÇAĞATAY HANI BARAK İLE İLHAN ABAKA ARASINDAKİ MÜCADELELER

Barsçı'lığına tayin etmişti¹⁹. Barak Han, Çağatay Ulusu'na hakim olduktan sonra Kaydu Han, Abaka Han ve Kubilay Han'a karşı ulusunu müdafaa etmek mecburiyetinde kaldı²⁰. Kubilay'ın, Barak'ın kendi elinde uysal biri olmayacağını anlaması mümkün olmadı ve kendisinin Türkistan gibi önemli bir bölgede hakimiyetini devam ettirebilmesi için kesin tedbirler alması gerekiyordu²¹. Böylece Barak gibi mücadeleci bir şahsiyet ile Arık-Buka'nın taraftarlığını yapan Kaydu Han'ı da zararsız hale getirmek istiyordu²². Bu aşamada Çağataylılar ile Yuan Hanedanlığının arası bozuldu. Büyük Hanlık ile Çağataylılar arasındaki ilişkilerin bozulmasının bir diğer önemli nedeni ise; Çağataylıların ortak bir İlhan-Yuan Hanedanlığı saldırısından korkmasıydı²³. Bu olaylar ile Yuan Hanedanlığı ile Çağataylılar arasındaki somut gerginlik gün yüzüne iyice çıktı ve hanların statüsünün hala daha bir çekişme içerisinde olduğu gösteriyor²⁴. Ögedey ailesinin lideri durumundaki Kaydu ise Büyük Hanlık üzerindeki haklarından vazgeçme niyetinde değildi. Bu yüzden kendisine bir müttefik arayan Kaydu, Barak'tan kendisini yasal hükümdarı olarak tanımasını ve kendisine boyun eğmesini istedi. Ancak bu teklif Barak Han tarafından reddedildi. Barak'ın teklifi reddetmesindeki en önemli etken Kaydu'nun düzenli bir ordusunun olmamasıdır.

Altın Orda'nın lideri Mengü Temür, Büyük Hanlık seçimi için düzenlenen kurultaylara müdahale edip etmemekte her zaman kararsız kalmıştı ancak Kubilay'dan hoşlanmadığı da bir gerçektir. Bu yüzden Büyük Hanlığı tehdit etmek amacıyla Büyük Hanlık tahtında hak iddia eden Kaydu'nun emrine Berkekar'ın kumanda ettiği askerleri göndererek bir ordu kurmasını ve güçlenmesini sağladı. O, toplamış olduğu bu ordu sayesinde Talas bölgesini yağmaladı. Kaydu Han, Altın Orda Han'ı Mengü Timur tarafından emrine verilen elli bin asker ile saldırıya geçti. Gerçekleşen bu saldırı üzerine Algu gibi Barak da bozkırlardan kaçarak Maverünnehir'e çekilmek zorunda kaldı. Barak'ın savaşa devam edebilmesi için askere ihtiyacı vardı. Bu yüzden Barak, gerekli askerleri toplayabilmek için bazı girişimlerde bulundu. İlk olarak Mesut Yalavaç'ın tüm engelleme çabalarına rağmen sahibi olduğu ülkeleri yağmaladı²⁵. O, ordusunu yerleştirmek gayesiyle Buhara ve Semerkant halkının mallarını bırakarak şehri terk etmelerini istedi. Bu talep şehrin hakimleri durumunda bulunan Taygu ve Nüşî'ye yapıldı²⁶. Barak, Halk, şehir esnafı ve Moğol binliklerine ağır vergiler yükledi, silah ustaları gece gündüz silah yapmak zorunda bırakıldılar. Çağatay Han'ı girişmiş olduğu tüm zorlama çabalara rağmen yine de gerekli kaynağı bulamamıştır.

Mengü Temür ise Barak ve Kaydu arasındaki bu durumdan yararlanmak istedi. Altın Orda Hanı, ticaret mallarını kendine doğru çekmek için Kaydu ve Barak ile yakın ilişkiler kurmanın akıllıca olacağını düşünmekteydi²⁷. Sükuneti sağlamak üzere elçi ve arabuluculuk için gelen Kıpçak'ın, birlik telkin eden sözlerine Barak'ın verdiği cevap oluşturulacak olan birliğe karşı bakış açısını yansıtmaktadır; Bizim atalarımız bütün dünyayı kılıç ile aldılar ve oğullarına miras olarak pay ettiler. Şimdi biz niye birbirimizle dost olmayıp, dünyayı yönetmeyelim? Bu karışıklıklar neden bizim aramızda yer alıyor? Bizim akrabalarımızdan olan diğer şehzadelerin büyük şehirleri ve yemyeşil meraları vardır. Ancak ben küçük bir ulusa sahibim ve küçük bir toprak parçasını yönetiyorum. Buna rağmen Ögedey ulusundan Kaydu ve Cuci ulusundan Mengü Timur da benim sahip olduğum bu küçük ulusa ve topraklara saldırarak için harekete geçip beni dünyanın etrafında avare avare dolaştırıyorlar²⁸.

1269 yılında üç ulusun başında bulunan hanlar ortak bir siyaset belirlemek ve çıkarlarını gözetmek amacıyla bir araya gelmeye karar verdiler. Hanedan mensuplarına yedi gün ziyafet verildi ve sekizinci gün barışçı bir konuşma yapan Kaydu'nun başkanlığında kurultaya geçildi²⁹. Kurultayda Barak'ın söylediği ifade edilen sözler aslında Çağatay Hanlığının hem coğrafik hem de politik durumunu tasvir etmektedir; “*Bizim durumumuz bu şekildedir. Ancak bende bu ağacın bir meyvesiyim. Benim için de bir memleket ve yaşam alanının tayin edilmesi gerekiyor. Çağatay ve Ögedey, Cengiz Han'ın oğullarıydı. Ögedey Han'dan Kaydu. Çağatay'dan da ben ve bunların büyük ağabeyi olan Cuci'den de Berkekar ve Mengü Timur ve en son küçük kardeş olan Tuluy'dan da Kubilay Han hatıra kaldı. O da bu devirde enini boyunu ancak Tanrı'nın bildiği doğu tarafını, Hitay ve Hoten memleketlerini tutmuştur*”³⁰. Bir nevi İlhan Abaka ile Çağatay Han'ı Barak arasındaki savaşın nedeni olarak gösterilen ve batı taraflarında yer alan Amuderya, Şam ve Mısır bölgelerine kadar olan yerler baba incüsünün hükmü gereğince Abaka ve onun kardeşleri almışlardı, ancak bu iki ulusun arasında Çağataylıların

¹⁹ Barthold, *age*, s. 520.

²⁰ Abdülkadir Yuvalı, “Çağatay Hanlığı”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. VIII, İstanbul 1993, s. 177.

²¹ Barthold, *age*, s. 520.

²² Kafalı, *age*, s. 106.

²³ Liu Yingsheng, “War and Peace between the Yuan Dynasty and the Chaghadaid Khanate (1312–1323)”, *Mongols, Turks, And Others Eurasian Nomads and the Sedentary World*, ed. R. Amitai And M. Biran, Brill Leiden, Boston 2005, s. 344.

²⁴ Yingsheng, *age*, s. 342.

²⁵ Roux, *age*, s. 321.

²⁶ Barthold, *age*, s. 521.

²⁷ Roux, *age*, s. 362.

²⁸ Reşidüddin, *age*, s. 83-84.

²⁹ Barthold, *age*, s. 522.

³⁰ Reşidüddin Fazlullah Hamedani, *age*, s. 84.

egemenliği altında bulunan Türkistan ve Kıpçakbaşı vilayetleri de bulunmaktadır. Çağataylılar bu bölgelerin yönetimini tam olarak ele geçirmek istemişlerdir. Böylece ortaya çıkan bu durumu bir nevi savaş nedeni olarak göstermek istediler.

Barak kendi hanlığının içinde bulunmuş olduğu acı durumdan bahsederek bütün akrabalarının geniş topraklara sahip olduğunu ve etrafının akrabalarının geniş toprakları ve Kaydu tarafından tehdit altında olduğunu kurultaya katılanlara açıklamak istedi³¹. Hanedan üyeleri kurultay boyunca birbirlerine her zaman anda* diye hitap ediyorlar, elbiselerini birbirleriyle değiştiriyorlar ve Türk-Moğol geleneklerine göre ant içiyorlar yani içki kupalarını değiştiriyorlar ve birbirlerine bağlı kalacaklarına yemin ediyorlardı³². Bu kurultay Vassaf'a göre Semerkant'ın kuzeyinde Katvan topraklarında 1267'ye doğru, Reşidüddin'e göre Talas'ta 1269 yılında toplandı³³. Neticede, Maveraünnehir'in üçte ikisinin Barak'a, üçte birinin ise Kaydu ve Mengü Temür'a arasında paylaşılmasına karar verildi. Ayrıca Barak'ın mülkünü genişletmesi için Abaka'nın topraklarına saldırılar gerçekleştirmesine kurultayda izin verildi. Prensler bundan böyle şehirlerde zor kullanmayacak, ekili alanlarda sığırlarını otlatmayacaklar ve bu bölgelere zarar vermeyecek, bu alınan karalardan vazgeçilmeyeceği konusunda anlaşılmalı³⁴. Bu kararın alınmasından sonra kurultay sona ermiştir. Ayrıca Barak Han, kurultaydan sonra köyleri ve tarım hayatını destekleyerek sosyal yaşamın gelişmesine yardımcı bulundu³⁵. Belirlenen siyaset ile Çağataylılar ve Ögedeyliler Tuluy'un Çin'de ve İran'daki varislerine karşı ittifak kurdular³⁶. Onlar için birbirlerine anda töreniyle bağlanmak aile bağlarıyla bağlanmaktan daha önemliydi. İyi örgütlenmiş ve çekici büyük ticaret merkezleri yaratmak için hanların aldığı önlemler, çok çabuk bozulabilecek ittifaklardan daha etkili olacaktı³⁷. Ancak yapılan bu ittifak Çağatay Ulusunu ilerleyen dönemlerde çıkışı olmayan zor bir durumda bırakacaktır.

Yapılan bu kurultay Çağatay Ulusu'nun tarihinde değişiklikler yaptı³⁸. Zeki Velidi Togan'ın tespitine göre, "Dört büyük ulusun üçüncüsü olan Ögedeyliler gittikçe cenuba doğru ilerledi, Talas ve Taşkent tarafları onların kontrolüne ve yönetimine geçti. Çağatay Hanedanlığı ile aralarında bu vilayetlerin yönetimi ve kontrolü yüzünden savaşlar oldu. Nihayet 1268'de Semerkand'ın şimalinde Katvan'da içtima, 1269 ilkbaharında Talas ve Kençek'te Cuci Hanedanlığının da katılımıyla bir kurultay toplanmış olup, önce Çağatayoğullarına ait olan Orta Tiyaşan sahası ve Maveraünnehir'in üçte biri Ögedeyoğullarına, bunun cenubu Çağatayoğullarına olmak, yaylaları dağlarda, kışlaları ovalarda bulunma ve bu bölgelerin kontrollerinde olmasına kararı verildi. Ögedeyoğulları (Kaydu ve biraderi) İle ve Çu nehirleri ve Issık Göl arasındaki dağları, bu iki nehir ve Talas havzasını kışla, Çağatayoğulları (Barak ve biraderleri) da Çaganyan (Hisar) Dağları'nı yayla, Keş ve Neseף bozkırlarını kendilerine kışla edindiler.

İşte bu inanılmaz olay ile yani ulusların sahip olduğu yerlerin değiştirilmesi, Altay ve Cungarya'ya yerleşmiş olan Ögedey Ulusu'nun kabileleri yüz binlerce ve belki de milyonlarca insanın Orta Tiyaşan'a, Çağatay ahalisinde Şarki Buhara, Hisar taraflarına yerleşmesi neticesinde, Moğollar önce Tiyaşan bölgesini işgal edip orada bulunan eski sekene ovalarına inerek "Kent Türkü" oldular ve bu muazzam "Elbir sınıvması" bütün aracılıklarıyla Timur zamanına kadar devam etti³⁹. Bu şekilde ciddi sosyolojik değişimlerin ve nüfus harmanlanmasına neden olacak olan önemli kararların alındığı bu kurultayın sonucunda, hareket alanı sınırlı olan Çağatay Hanı Barak'a İlhanlı sahasına saldırıda bulunma yolu açıldı. Barak, eline geçirmiş olduğu bu fırsatı değerlendirmek amacıyla kısa sürede hazırlıklara başladı. Bu hazırlıklar çerçevesinde; halkı çeşitli istekler ve el koymalar ile karşı karşıya bıraktı, Maveraünnehir'in bütün hayvanlarını sürdürdü, halkın mallarını ve eşyalarını zorla aldı ve saldırgan tutumunu genişletmeye başladı⁴⁰. Bu durum üzerine Mesud Bey, "Bu eylemi gerçekleştirmek akıllıca olmaz. Çünkü o vilayetler ele geçirilemezse bu diyara geri dönmek mümkün olmaz" dedi⁴¹. Mesud Bey'in yapmış olduğu bu konuşmadan sonra Barak sefer düşüncesinden vazgeçti.

Barak Han, Hanlık için Kubilay'a savaş açan Kaydu ile Büyük Han arasında denge politikası takip etmeye gayret gösterse de bir süre sonra Kaydu'nun mutlak egemenliğini kabul etmek zorunda kaldı⁴². Kaydu Han'ın

³¹ Peter Jackson, *The Mongols And The Islamic World*, Yale University Press, London 2017, s. 187.

* Anda: Bir Başka kişi ile kan kardeşi şeklinde yeminle bağlanan kimse.

³² Barthold, *age*, s. 523.

³³ Grousset, *age*, s. 338.

³⁴ Michal Biran, "Rulers and City Life in Mongol Central Asia (1220-1370)", *Turko-Mongol Rulers, Cities and City Life*, ed. David Durand-Guédry, Leiden-Boston 2013, s. 267. /a

³⁵ Ö. Karayev, *Türkler ve Kağanlıklar*, çev. M. Kalkan, Bilge Kültür Sanat yay., İstanbul 2008, s. 218.

³⁶ Nadir Devlet, "Çağatay Devleti", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, Çağ yay., C. IX, İstanbul 1989., s. 303.

³⁷ Roux, *age*, s.363.

³⁸ Kafalı, *age*, s. 109.

³⁹ Hayrunnisa Alan, "Çağatay Hanlığı", *Avrasya'nın Sekiz Asrı Çengizoğulları*, ed. H. Alan, İ. Kemalöğlu, Ötügen yay., s. 79.

⁴⁰ Rashiduddin Fazlullah, *Jami'u't-Tawarikh: Compendium of Cronicles*, çev. W. M. Thackston, C. III, Harvard University Department of Near Eastern Languages and Civilizations, London 1999, s. 522.

⁴¹ Rashiduddin, *age*, s. 522.

⁴² Mustafa Alican, *Tarihin Kara Yazısı Moğollar*, Timaş yay., İstanbul 2017, s. 166.

Barak Han ve Çağatay Hanlığı üzerindeki bütün yetkileri eline geçirdiği görüşme Taraz kentinde gerçekleşti⁴³. İki müttefik arasında varılan anlaşmaya göre kağan olarak Kaydu İli havzası ve Turfan'a sahip olurken Maverünnehir'in büyük bir bölümü ile Horasan da Barak'a tahsis ediliyordu⁴⁴. 1269 yılında Talas'ta toplanan kurultaydan sonra yapılan önemli değişiklikler ile Çağatay Ulusu artık Hanlık Ulusu'nun emrinde olmaktan çıkarak, Kaydu Ulusu'nun yönetimine giriyordu. Mesut Yalavaç, böylece Kaydu Han namına umumi vali unvanıyla şehirleri yönetecekti. Çağatay Ulusu'nu, Algu Han'ın başlatmış olduğu istiklal hareketini böylece kaybetmiş oldu. Kaydu'nun yükselişindeki belirleyici etken Moğollar arasındaki birçok barış antlaşmasında görüldüğü gibi Altın Orda'nın, Kaydu karşısındaki üst düzey konumunu koruduğu, kararlarına saygı gösterilmeyen 1269 kurultayı değildi. Michal Biran, Kaydu'nun yükselişini şu olaya bağlamaktadır; Barak'ın 1270 yılında Herat'ta gerçekleşen savaşta mağlup olmasına Kaydu'nun dolaylı olarak da olsa bir katkısı olduğunu belirtmektedir⁴⁵. Kaydu Han, iyi bir komutan, savaş stratejilerini iyi yapan, Moğol geleneklerine sıkı sıkıya her zaman bağlı kalmış ve iktidarda kaldığı süre boyunca Müslümanlara ve İslamiyet'i kabul edenlere karşı hiçbir zaman aşırı bir tutum içerisinde olmamıştır. Bu yüzden Cemal Karşı, onu sanki Müslüman bir hükümdarı övercesine göklere çıkarmakta ve şunları söylemektedir; *o, adaletli, cömert, halim, selim, işlerin nereye varacağını çok iyi bilen alimi herkese sevgi gösteren, hele hele Müslümanları esirgeyen bir Han idi*⁴⁶. Çin savaşı ve Japonya'ya yaptığı ilk saldırılarla meşgul olan Kubilay yetkisini hiçe sayan bu gelişmeler karşısında hemen tepki göstermek istemedi. Bu olayların gerçekleşmesinden sonra Kubilay Çin'den en iyi generali olan Nomogan'ı görevlendirerek bu ittifakı ortadan kaldırmak istedi⁴⁷. Kubilay'ın görevlendirdiği bu generalin savaşlarda göstermiş olduğu başarılar nedeniyle Ögedey ve Çağataylıların mutlu beraberliklerine darbe vuruldu. İhanetler ortaya çıktı. Birçok kişi Büyük Han Kubilay'ın tarafına geçti. Bu savaşlar esnasında Kaydu'nun Çin'de en büyük destekçilerden biri olan Nayan öldü⁴⁸. Barak Hanlığının ilk yıllarında Kubilay Han'ın Çağatay ülkesine 6000 kişilik kuvvetle gönderdiği Mogultay ismindeki kumandanını mağlup etmiş ve Hoten Şehrinin kapılarına kadar da ilerlemiştir.

2. Barak Han ve İlhan Abaka Han Arasındaki Savaş

Abaka'nın İlhanlı tahtına geçmesinden kısa süre sonra sınırlarında çatışmalar ortaya çıkmaya başladı. Bu dönemde İlhan Abaka gerek Altın Orda ile gerekse Çağataylılar ile mücadele etmek durumunda kaldı. İlhanlılar, Berke yönetimindeki Altın Orda'nın kuzeyden gerçekleştireceği bir saldırıdan çekinmektedirler. Zira İlhanlıların kuzey sınırları Berke tarafından sık sık taciz edilmektedir⁴⁹. Bu dönemde Altın Orda ile yaşanan mücadelelerin bir neticesi olarak İlhanlı ile Bizans arasında bir yakınlaşma yaşanmıştır. Kuzey'deki tehdit olan Altın Orda devletine karşı, İlhanlılar stratejik olarak Bizans'ı kendilerine yakın gördüler. Abaka, Bizans ile olan yakınlığını İmparatorun kızı Despina ile evlenerek taçlandırdı⁵⁰. Bu prenses Abaka'nın huzuruna gelirken beraberinde Antakya patriği ve birçok piskopos kendisine refakat ediyordu⁵¹. Bizans'ın da gerçekleşen bu yakınlıktan kazancı oldu. Bu kazanç, doğu ithalatını sağladı doğu-batı eksenli ticaret yolu olan ve Türkistan'dan başlayarak İlhanlı ülkesinden geçerek Anadolu üzerinden İstanbul'a varan ticaret yolunu emniyet altına aldı⁵².

Bu sayede İlhanlılar, Altın Orda karşısında bir üstünlük sağlamışlar ve Çağataylılar ile daha rahat bir şekilde mücadele etme fırsatı bulmuşlardır. Altın Orda ile İlhanlılar arasında kargaşaya neden olan önemli etken Azerbaycan bölgesi olmuştur. Çünkü Abaka tıpkı babası Hülagü gibi bu bölgenin otlaklarına, şehir ve köylerinin sanayisine özellikle dokumacılığın büyük önem veriyordu⁵³. Berke Han, Azerbaycan bölgesini Altın Orda bölgesinin sınırlarına geçirebilmek amacıyla çalışmış ve kendi birliklerinin İran'ın işgaline ve Bağdat'ın ele geçirilmesine katıldıkları için Azerbaycan bölgesini mükafat olarak ya da elde edilen ganimetten bir pay olarak istemeleri iki taraf arasında savaşların başlamasına neden oldu⁵⁴.

1269 yılında düzenlenen kurultaydan sonra Kaydu ile Barak aralarındaki sorunları bir tarafa bırakarak barış yaptılar ve Kaydu Çağatay Hanlığının tahtını ele geçirdi. Bu barış ile birlikte Kaydu 1301 veya 1303'te ölümüne kadar hükümdar olarak Çağatay Hanlığının tahtında oturmuştur⁵⁵. Yapılan bu barış siyasi yakınlaşmanın kuvvetini göstermek için kullanılmış olması muhtemeldir. Kurultayda alınan kararlar neticesinde Barak Han,

⁴³ Biran, *agm*, s. 266. / a

⁴⁴ İlhan Erdem, "Olcaytu Han Devrinde Horasan'da İlhanlı-Çağataylı Mücadeleleri", *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. III, Pamukkale 1997, s. 107.

⁴⁵ Michal Biran, *Qaidu And The Rise Of The Independent Mongol State In Central Asia*, Richmond, Surrey 1997, s. 108. / b

⁴⁶ Zekeriyâ Kitapçı, *Türk Moğol Boyları Arasında İslamiyet*, Yedi Kubbe yay., Konya 2013, s. 153.

⁴⁷ George Vernadsky, *Moğollar Ve Ruslar*, çev. E. B. Özbilen, Selenge yay., İstanbul 2015, s. 99.

⁴⁸ D'ohsson, *age*, s. 240.

⁴⁹ Korykoslu Hayton, *Doğu Ülkeleri Tarihinin Altın Çağı*, çev. A. Özcan, Selenge yay., İstanbul 2015, s. 126.

⁵⁰ Müverrih Vardan, *Türk Fetihleri Tarihi*, çev. H. D. Andreasyan, Post yay., İstanbul 2017, s. 120.

⁵¹ G. Kiragos, *Moğol İstilas 1220-1265*, çev. M. Kemal, Post yay., İstanbul 2018, s. 149.

⁵² Kemal R. Haykıran, *Moğollar Zamanında Yakın Doğu*, Ötüken yay., İstanbul 2016, s. 21.

⁵³ A. Yu. Yakubovskiy, *Altın Orda Ve Çöküşü*, çev. H. Eren, TTK yay., Ankara 2000, s. 41.

⁵⁴ A. Yu. Yakubovskiy, *age*, s. 41.

⁵⁵ Sabri Hizmetli, "Çağatay Devleti", *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye yay., Ankara 2002, s. 356.

İlhan Abaka'nın topraklarını ele geçirebilmek maksadıyla harekete geçti. Bu yüzden aralarında yapılan bu barıştan sonra vali Mahmud Yalavaç'ın oğlu oğlu Mesut Yalavaç, Kaydu Han'ın ve Maverâünnehir hükümdarı Barak Han'ın dostluk elçisi olarak Abaka Han'ın nezdine gönderildi⁵⁶. Mesut Bey, Abaka'nın metbuiyetini kabule Barak'ın hazır bulunduğunu bildirmeye veya incülerin silinme talebi gibi iyi talepleri bildirmeye memurdu⁵⁷. Ancak Mesut Bey'in kötü niyetli olduğu Cüveyni'ye yapmış olduğu kötü muamele ile en başından daha kendini göstermeye başlamıştır. Mesut Bey'e karşılama töreni Cüveyni tarafından tertip edilmiş ve karşılıklı olarak atlarından inip selamlaşmıştır⁵⁸. Saraya kabul edildiği sırada Mesut bey, Cüveyni'ye hakaret etmiş ve "Sen misin Sahib-i Divan? Diye" alaycı şekilde sormuş Cüveyni de devlet protokolü uyarınca sükûnetini bozmamıştır. Bununla beraber iyi haber getirdiği için dostça karşılandığı gibi tekrar rahatça gitmesine de izin verildi.

Mesut Yalavaç'ın İlhanlı Ulus'una gönderilmesinin hakiki sebebi dostluktan ziyade İlhanlı ulusunun ahvali hakkında bilgi edinmek olduğu anlaşılmaktadır. Mesut Yalavaç, İlhanlılar sarayını terk eder etmez Barak'ın orduları Oxus nehri üzerinden taarruza geçtiği haberi İlhan Abaka'ya iletildi. Mesut'un getirdiği bu haberin bir hileden ibaret olduğu anlaşılmıştı⁵⁹. Barak'ın amacı Abaka'nın dikkatini Maverâünnehir'den bir başka tarafa çekmekti. Mesut Bey, etrafı kollamak ve gelişen olayları gözetmek üzere İran bölgesinde kaldı. Hükümdarın askerleri süratle arkasından harekete geçtiler ancak Maverâünnehir lideri olan Barak elçi ricatini mükemmel bir şekilde hazırlamış olduğu için dört gün süren çılginca bir at yarışı sonucunda Oxus nehrini geçerek kendisini kovalayanların elinden kaçıp kurtuldu⁶⁰. Barak saldırı aşamasına gelene kadar Kaydu tarafından İran Hanlığına saldırması konusunda baskılar yapıldı. Çünkü İran Hanlığı daima Büyük Hanlığa bağlı kalmış ve tarih boyunca en büyük destekçisi olmuştur. Bu da Kaydu açısından bir taşla üçtaş vurmak anlamına geliyordu; dolaylı yoldan olsa da Büyük Han'ın gücünü zayıflatmak, Barak'ı olası bir fikir değişikliğinden vazgeçirmek ve özellikle de İlhan'ı arkadan vurarak Altın Ordu'daki yandaşlarına yardım etmek⁶¹. Barak, Maverâünnehir'de uyguladığı ezici vergiler sayesinde bir ordu donatarak saldırılara başladı. Bu saldırılar sonucunda önemli zorluklarla karşılaşmadan tüm Horosan'ı işgal etti.

Barak kendi emniyetini temin etmek için Abaka'nın, devletinin şarkına sefer etmesini engellemek amacıyla, İlhanlılar hizmetinde bulunup Gürcistan'da çadır kurmuş olan kardeşi Nikudar'ı Abaka'ya karşı ayaklanmaya tahrik etti. Barak, Nikudar ile iletişim kurabilmek amacıyla önce Abaka Han'a elçiler taifesi gönderdi. Elçiler vasıtasıyla da o sırada Abaka'nın yanında bulunan Nikudar'a da bilikler gönderdi⁶². Bunların içinde togana⁶³ dedikleri bir ok vardı. Elçiler bu oku ona verdiklerinde, bu oka bir şeyler yerleştirilmiş diye fısıldadılar. Nikudar, kimsenin olmadığı bir yerde oku kırdı. Okun içinde, "Nikudar Aka, benim kalabalık bir ordu topladığımı ve Abaka vilayetine saldırmaya niyetim olduğumu bilmelidir. Eğer Abaka bizi def etmeye kalkışırsa beklentim, onunla iş birliği yapmaman ve her ne yol olursa olsun kendi ülkesinde onu yakalamamız için, onun bizimle savaşmaya ve bizimle karşı karşıya gelmesine fırsat vermemendir" içerikli bir mektup buldu⁶⁴.

Nikudar, her ne kadar Barak'ı girişmiş olduğu bu teşebbüsten vazgeçirmeye çalıştıysa da Barak onu dinlemedi. Sefer tertibinden haberdar olduktan sonra Nikudar isyan hazırlıkları yapmak amacıyla Gürcistan'daki yurduna döndü. Yaşananlar hakkında Nikudar ile görüş alışverişi yapmak isteyen Abaka Han, Nikudar'ı çağırmaları için birkaç defa elçiler göndermesine rağmen Nikudar her defasında bahanelerin arkasına sığınmak durumunda kaldı. Bu yaşananlardan sonra Nikudar, bulunduğu bölgede atlılarını çoğaltıp servetini büyütüncce gücünü arttırmaya başladı. Onun hazinesi ve malı, sayısız beygir ve hayvan sürüleri hariç tutulursa üç yüz araba ve yüz elli araba ile taşınabiliyordu. Ayrıca, namlı ve şiddetli muharipler olan atlıların sayısı da 40. 000'i bulmaktaydı⁶⁵.

Nikudar ve adamları geceleri yol kesmek suretiyle eşkıyalık yapıyorlar, şehirlerarasında seyahat eden kervanları soyarak her şeyi gasp ediyorlardı aynı zamanda küçük köyleri gece baskınına uğratarak bütün eşya ve hayvanları götürüyor, oklarıyla hiç acımadan insanları vuruyor, manastırlara girerek ayin yapmakta olan papazları baş aşağı asarak burunlarını tuzla karışık kurumla tıkıyor ve "bize deniz kadar şarap, dağ kadar da et

⁵⁶ Jackson, *age*, s. 185.

⁵⁷ Spuler, *İran Moğolları*, çev. C. Köprülü, TTK yay., Ankara 2011, s. 79.

⁵⁸ Ankhbayar Danuu, "İlhanlı Veziri Sahib-i Divan Şemseddin Muhammed Cüveyni", Türk Moğol Tarihi, ed. Kürşat Yıldırım, *Yeditepe yay.*, İstanbul 2018, s. 137.

⁵⁹ Spuler, *age*, s. 79.

⁶⁰ Spuler, *age*, s. 79.

⁶¹ Roux, *age*, s. 370.

⁶² Reşidüddin, *age*, s. 86.

⁶³ *Togana, Moğolcada üç uçlu okun adıdır.* Bkz, Reşidüddin Fazlullah Hamedani, *Camii't Tevarih (İlhanlılar Kısmı)*, s. 86.

⁶⁴ Reşidüddin, *age*, s. 86-87.

⁶⁵ A. Grigor, *Okçu Milletinin Tarihi*, çev. H. D. Andreasyan, *Yeditepe yay.*, İstanbul 2012, s. 81.

getirin” diye emirler veriyorlardı⁶⁶. Bu kanun tanımaz etrafına zarar veren Moğol reisi yüzünden manastırlar ve köyler eziyet çekmekteydi. Bu durumdan haberdar olan Ermeni ve Gürcü prensler İlhan Abaka'nın huzuruna giderek, “Ya Nikudar'ı atlılarıyla birlikte bize ver ya da bizi huzurunda öldürt” şeklinde dert yandılar. Moğol askerleri de “Nikudar'ın askerleri bizi tutup dövüyorlar ve atlarımızı gasp ediyorlar şeklinde şikayette bulundular. Bütün bu durumlar Nikudar'ın bölgede gücünü arttırmasına neden olan etkenlerdir. Abaka Han'ın da Nikudar'dan şikayetçi olması hem de önemli düşmanı Barak Han ile işbirliği içine girmesinden dolayı üzerine asker gönderdi.

Nikudar ise üzerine gönderilen askerlere karşı Abaka aleyhinde saldırılar gerçekleştirerek Derbend yoluyla Barak'ın ordusuna katılma niyetine girdi. Bu durumu haber alan Abaka bölgede bulunan komutanı Şiremun⁶⁷ Noyan'ı Nikudar'ın üzerine gönderdi. Şiremun, zaman kaybetmeden ordusunu topladı. Ordusundaki önde gelen komutanlardan olan İlinak'ı öncü birlik olarak onun üzerine gönderdi⁶⁸. İlinak'ın öncü kuvvet olarak göndermesinden sonra ordunun kalan kuvvetlerini ise Abatay Noyan ile birlikte gönderdi. Nikudar'ın Arsiyan dağlarında konakladığı sırada Abaka Han'ın Şiremun Noyan'ı büyük bir orduyla sefere gönderdiği haberi geldi. Nikudar uygun bir fırsatını bulduğu sırada eşleri ve eşyalarını yanına alarak kaçmak istediye de Şiremun, Kuel bölgesindeki dağları aşarak onun önünü kesmek istedi. Nikudar'ın bazı komutanları hemen saldırıya geçerek Şiremun'un beş yüz kadar yardımcısını öldürdüler⁶⁹. Her iki ordu bir tepenin üzerinde karşı karşıya geldiler. İlk ve hızlı bir saldırıyı uzaklaştıran Şiremun'un askerleri saldırıya geçerek birçok kişiyi öldürdüler. Şiremun'un bölgeyi ve dağları iyi bilmesinden dolayı ormana yerleşirmiş olduğu savaşıları Nikudar'ı kaçmak istediği sırada zor durumda bıraktı. Çareyi bölgeden kaçmakta bulan Nikudar daha savaş bitmeden yanındaki süvariler ile Derbend'e doğru yöneldi⁷⁰. Bu sırada Nikudar saklanmak amacıyla ve kendisinin peşinde olan ordudan kurtulmak için Gürcistan dağlarındaki bir ormana girdi ve ormanı iyi bilmemesinden dolayı yolunu kaybetti. Nikudar bu yorucu ve yıpratıcı yolculuk sırasında yaşanan toprak kaymaları sonucunda birçok adamını kaybetti. Gürcü emirleri ise bu kaçışın sonrasında ormanın etrafını sararak onu iyice zor durumda bıraktılar. Bölgenin hakimi durumundaki Narin David, ona “bu bölgedeki ormandan dışarıya yol yok, geri dön ve kendini daha fazla perişan etme” diye haber yolladı. Onun sözü üzerine Nikudar ve beraberindekiler ormandan dışarı çıktılar ve zor bir durumda olmalarından dolayı kendilerine Kral Narin David'in yardım edebileceğini düşündü. Bu yüzden Kutaisi bölgesine giderek ona sığınmak istedi. Nikudar'ın bu talebi kral tarafından olumlu karşılandı.

Kral Narin David'den önemli bir yardım görmesine karşılık Nikudar'da ona kızını vererek akrabalık bağı kurdular⁷¹. Akrabalık ilişkisinin kurulması Nikudar'ın siyasi konularda ki başarısını göstermektedir. Yaşananlardan haberdar olan Abaka Han, Kral Narin David'e elçiler göndererek artık Nikudar'a yardım etmemesi ve onu yanında kabul etmemesi konusunda uyarılarda bulundu. Bu durum karşısında paniğe kapılan Narin David akrabasına yardım yapmayı kesti ve Abaka Han'dan gelen yeni bir emir ile yeniden saldırıya geçen Şiremun, Kral Narin David'in bulunduğu bölgeye geldi. Şiremun'un geldiğini ve ihanete uğradığını anlayan Nikudar, askerlerine savaş düzeni aldırmasına rağmen yenilmekten kurtulamadı ve Şiremun'a teslim oldu⁷². Nikudar perişan bir durum da teslim olduktan sonra bütün zenginlikleri ve eşiyile birlikte Aralık 1281 yılında Abaka'nın huzuruna gönderildi⁷³. Horasan hadiselerinin son bulmasından sonra serbest bırakıldı. Mecburen kaldığı Beynen-Nehreyn bölgesinde öldü. Kaçamağa muvaffak olan ordusunun bir kısmı uzunca bir zaman meşum bir rol oynadı.

Bu şartlar altında Barak'ın Horasan'ı istilası da başarısızlığa uğradı. Çünkü akrabasının çıkarmak istediği isyan başarısızlığa uğramış ve istenilen başarı elde edilememiştir. Ayrıca Barak Han'ın ordusunda Kaydu Han'ın Kıpçak-Oğul ve Çapat emrinde gönderdiği birliklerden başka Çağataylı şehzadelerden Ahmet Börü, Nikbay Oğul, Taligu ve Mübarek Şah'da kendi birlikleriyle katılmıştı⁷⁴. Ayrıca kardeşleri Mümin ve Yasar Baylı'da Barak Han'ın yanında bulunuyorlardı. Bu ordu iki kol halinde Ceyhun ırmağını geçtiler. Bu kollardan birisi Tirmiz yakınından geçerek Bedehşan, Talkan, Şıbrırgan üzerinden ilerlerken, diğer kol Amuy yakınından Ceyhun'u geçerek Merv, Mervcik bölge ve şehirlerini ele geçirdiler. Bu bölgelerin ele geçirilmesinden sonra iki ordu Nişabur'a varmadan yeniden birleşti. Abaka Han'ın gönderdiği kuvvetleri burada yenerek Nişabur'u da ele geçirip ve yağmaladılar. Ayrıca Herat'ta Abaka Han'ın kardeşi ve Horasan valisi olan Buçin'i önemli bir yenilgiye uğrattılar. Herat şehri yakınlarına geldiğinde Mesud Bey yanına birkaç kişi olarak şehrin surlarına gitti

⁶⁶ Grigor, *age*, s. 81.

⁶⁷ Ünlü Carmagun Noyan'ın oğlu olan Şiremun Noyan, babasının ölümünden sonra Kafkasya'da kumandan olarak görev yaptı, Hülagü ve Abaka zamanında ise yine önemli görevlerde bulundu. Kafkasya'da bulunduğu sırada halifenin tutum ve davranışları hakkında Güyük Han'a bilgi gönderdiği için Büyük Han'ın halifenin elçilerine karşı tutumunu değiştirdi. Bu olaya bakarak onun babası yerine Kafkasya'da bırakıldığını söyleyebiliriz. Bkz. Abdülkadir Yuvalı, *İlhanlı Tarihi*, Bilge Kültür Sanat yay., İstanbul 2017, s. 147.

⁶⁸ Rashiduddin, *age*, s. 522.

⁶⁹ Ömer Subaşı, *Gürcü Moğol İlişkisi Güney Kafkasya 1220-1346*, Kitabevi yay., İstanbul 2015, s. 119.

⁷⁰ Reşidüddin, *age*, s. 87.

⁷¹ Subaşı, *age*, s. 120.

⁷² Subaşı, *age*, s. 121.

⁷³ A. G. Galstyan, *Ermeni Kaynaklarına Göre Moğollar*, çev. İ. Kemaloğlu, Yeditepe yay., İstanbul 2017, s. 69.

⁷⁴ M. Kafalı, “Çağatay Hanlığı”, *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye yay., Ankara 2002, s. 348.

ancak şehir kapısının kapalı olduğunu gördü. Şehir kadısı surlara gelerek, Abaka Han şehri bana bırakıp gitti ve düşmanlara bu kapıyı açmamam için bana ve kullarına yemin ettirdi dedi.⁷⁵ Bunun üzerine geri dönen Mesut Bey durumu anlattıktan sonra Barak Han çok sinirlendi. Ancak Barak Han İlhan Abaka'nın ordusunun kaçmasından ve şehri boşaltmasından dolayı sevindi.

Buradan Kutlug Timur'un aracılığı sayesinde Herat'lı Şemseddin Kert ile münasebetler kurmuştu. Bu istilalardan sonra Herat meliki Şemseddin Kert gelip kendisine arzı tabiiyet etmeye ve vergi vermeye mecbur etti⁷⁶. Bunun üzerine Barak onu çeşitli suygamişler ile taltif etti ve Horasan memleketlerini ona tusamış⁷⁷ etti. Bundan sonra ne ele geçirirsem aynı şekilde sana da bağışlanacaktır” dedi. Melik Şemseddin Kert son derece uyanık ve hilekar birisiydi. Barak'ın kendisini söylemiş olduğu sözlerden etkilenerek halkından daha fazla vergi almaya başladı ve bölge halkına zulümlerde bulundu⁷⁸. Ancak Barak Han'ın yenilmesinden sonra, Abaka Han ondan hesap sordu. Vezir Cüveyni'nin daveti üzerine saraya gelen Şemseddin Kert sürgün edilerek Altın Ordu karşısındaki Kafkas sınırında memleketini bir daha görmeden 1278 yılında öldü⁷⁹.

Abaka bu dönemde ayrıca Memlûk sorunuyla da uğraşmaktaydı. Hatta bu sorundan kurtulabilmek amacıyla batı ile temaslarda bulunmuştur⁸⁰. Kurulan bu temaslardan neticesinde İngiltere prensi Edward ile ittifak kuruldu. Ancak beklenmedik bir şekilde Çağataylıların, İlhanlıların doğu sınırlarını tehdit etmesi ve Horasan'ı ele geçirmesiyle Abaka'nın Memlûkler üzerine yapılacak olan seferden vazgeçmesine neden oldu⁸¹. Bu işgallerden sonra Abaka hızlıca Azerbaycan'dan geri geldi. Abaka'nın şarka gönderdiği bir ordu bozguna uğradığından Barak'ın, Nikudar'ı isyana sevk ettiği zaman İlhanlılar aleyhine hesapladığı tehlikeli vaziyet az kalsın ortaya çıkıyordu⁸². Fakat bu tehlikeli vaziyet bertaraf edildikten sonra Abaka 27 Nisan 1270 tarihinde Horasan'a yürümeye karar verdi. Azerbaycan ve Kafkasya bölgeleri için nasıl ki İlhanlılar ve Altın Ordu arasında anlaşmazlıklar baş gösterdiyse Horasan bölgesi için de İlhanlılar ile Çağataylılar arasında bu bölgeyi kontrol altına alabilmek için mücadeleler başlamıştır⁸³.

İlhan Abaka'nın Herat bölgesinde 3 casus yakaladığı sırada Altın Ordu'nun yeniden Derbend üzerinden taarruza geçtiği haberini aldı. Telaşa düşen Abaka derhal bu bölgeye gitmek mecburiyetinde kaldı. Casuslardan ikisini idam ettikten sonra işada bulunan üçüncüsünü, yapmış olduğu plan gereği salıverdi. Bırakmış oldukları casus, o sırada bir at yakalayıp binerek kaçış yolunu tuttu ve Barak'ın yanına gitti. Sevinçle Barak'ın huzuruna gelip onu Abaka Han'ın durumundan haberdar edip İlhan Abaka'nın durumunu müjdeledi. Kendi kaçışını, at elde edip gelmesini, övgü alaycı ve gülmeli bir ifade ile anlattı⁸⁴. Savaşığımız bu anda, çölde çadır ve elbise, külah ve kemerden başka hiç bir şey yoktur dedi. Barak bu duruma çok sevindi ve Abaka Han'ın emirlerini, ordusunun düzenini ve büyüklüğünü sordu. Casus “Hayvan ve silahları çoktur ancak emirleri çok cesur değildir ve ordusu Garba doğru saldırı hazırlığı içerisinde” dedi⁸⁵. Bu durum Barak'ın ordusunda sevinci arttırdı. Casusun salınmasından hemen sonra Abaka Han bütün kuvvetleriyle birlikte Barak'ı karşıladı⁸⁶. Garba doğru yola çıktığını sandığı Abaka'nın, ona karşı ordusunun başında harekete geçtiğini görünce fazlasıyla şaşırıp ve her şeyin onu aldatmak için önceden tasarlanmış bir tuzak olduğunu ancak o zaman anlayabildi⁸⁷. Bu sırada İlhan'a gitmek için Barak'ın kampını terk etmiş olan bir astrolog ona bir koyun kürekkemiği üzerinde yaptığı incelemeler sonucunda kesin bir zafer elde edeceği kehanetinde bulundu⁸⁸.

İlhan Abaka'nın planı başarılı olmuş ve Barak, onun Garba doğru ilerlediğine inanmıştı. Her iki ordu da karşı karşıya geldiklerinde zaman kaybetmeden birbirleriyle mücadeleye giriştiler. 1271 yazında gerçekleşen muharebede Kaydu Han'ın yardım için gönderdiği kuvvetler Barak Han'ı savaşın en sıcak anında terk etti ve sonucunda kahinin öngördüğü gibi Barak tamamen bozguna uğradı. Abaka Han, ordunun sağ tarafını Tobşin Oğul ile birlikte Samagar ve Hindu Noyana, Sol tarafı Yoşmut, Suntay, Argun Aka Şiktur Noyan, Burultay ve Abdullah Aka'ya bıraktı⁸⁹. Barak'ın en büyük savaşçıları olan Mergavul ve Celayirtay da bu savaşta öldü. 22 Temmuz 1271'de Herat yakınlarında cereyan eden ve çok şiddetli geçen muharebeden, zor da olsa İlhanlılar

⁷⁵ Reşidüddin, *age*, s. 99.

⁷⁶ Grousset, *age*, s. 338.

⁷⁷ *Tusamışi, Moğolcada vermek, bırakmak, teslim etmek, sahipliğine bırakmak anlamında kullanılmıştır.* Bkz. Reşidüddin, *age*, s. 93.

⁷⁸ Reşidüddin, *age*, s. 93.

⁷⁹ Spuler, *age*, s. 82.

⁸⁰ Ahmet Temir, “Türk-Moğol İmparatorluğu Ve Devamı”, *Türk Dünyası El Kitabı*, C. 1, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü yay., Ankara 1992, s. 391.

⁸¹ Korykoslu Hayton, *age*, s. 131.

⁸² Spuler, *age*, s. 81.

⁸³ Yuvalı, *age*, s. 230.

⁸⁴ Reşidüddin, *age*, s. 98.

⁸⁵ Reşidüddin, *age*, s. 98.

⁸⁶ Spuler, *age*, s. 81.

⁸⁷ Alan, *agm*, s. 79.

⁸⁸ Roux, *age*, s. 370.

⁸⁹ Reşidüddin, *age*, s. 100.

ÇAĞATAY HANI BARAK İLE İLHAN ABAKA ARASINDAKİ MÜCADELELER

galip çıktı⁹⁰. Barak Han bozgun vaziyette Buhara'ya kadar çekilmiş kardeşi Yasar'ı durumu bildirmek üzere Kaydu Han'a göndermişti. Hadiseler Kaydu Han'ın arzusunun göre şekillendi. Çünkü Kaydu Han karşısında güçlü bir Barak Han görmek istemediği gibi Hanlık Ulus'unun en yakın destekçisi İlhanlı Ulus'unu da bu harp münasebeti ile zaafa uğratmış oluyordu. Nitekim Kaydu Han'ın savaştan önce yardım için gönderdiği kuvvetlerin Barak Han'ı terk etmeleri bu kanaati destekler niteliktedir. Barak Han'ın geri çekilme süreci devam ederken İlhanlı kuvvetleri Ceyhun'u geçerek Çağatay ülkesine girmişler ve Barak Han'ı güç durumunda bıraktılar. İlerleyişlerine devam eden İlhanlı kuvvetleri Buhara şehri ele geçirip yağmaladı. Abaka Horasan seferi sonunda Barak Han'ın Horasan hayaline son vermiştir⁹¹. Maverünnehir bölgesine çekilen Barak Han burada attan düşerek sakatlandığından dolayı kışı Buhara'da geçirdi⁹². Kaydu Han amcazedesi Barak Han'a yardımcı olabilmek için Maverünnehir'e geldi. Bu kuvvetlerin gelişi dolayısıyla İlhanlı hükümdarı Abaka'nın kuvvetleri süratle Ceyhun'un güneyine çekildi⁹³. Kaydu⁹⁴ Han artık her şeyin istediği kıvama geldiğini görerek güya Anda'sına yardım bahanesiyle Çağatay ülkesine girdi. Barak'ın Ordasına ulaştığı zaman Barak zaten vefat etmişti. Kaydu Han, Barak'ı zehirleme yoluyla öldürtmüştür. Böylece Kaydu Han Çağatay Hanlığı üzerinde kesin bir hakimiyet kurdu.

Barak Han'ın ölmeden önce İslamiyet'i kabul edip etmediği konusunda kaynaklar kendi aralarında ayrışmaktadır. Reşidüddin onun bir Müslüman gibi gömülmediğini, bir Moğol gibi yüksek bir tepeye gömüldüğünü söylerken, Vassaf ise bu durumun tam tersini söyleyerek Barak Han'ın İslamiyet'i kabul ederek vefat ettiğini bildirir. Fakat Kaydu Han onu Moğol adetince dağ başında bir yere gömdü. Barak Han öldüğü zaman arkasında beş tane oğul bıraktı. Bunların adları sırasıyla Bek-Timur, Duva, Tokta, Uladay ve Bozma idi⁹⁵. İlhanlı hükümdarı Abaka Çağataylıların içinde bulunduğu durumdan daha fazla faydalanmak için Suriye seferini ertelemiş ve Halep'e saldırı başlattı. Bu bölgeyi talan ettikten sonra geri çekildi. Abaka'nın Çağataylı Barak'ın ölüm haberini almış olması ve artık Çağataylıların başsız kalmasından dolayı sorun teşkil etmeyeceğini düşünmesi İlhan'ın geri çekilmesinin en önemli gerekçesi oldu. Ayrıca Abaka, Çağataylılardan saldırılarının öcünü almak ve Uluslarını tam olarak egemenliği altına almak için olmasa da en azından doğu sınırlarında rahat bir ortam sağlamak için bir bu durumu fırsat olarak gördü⁹⁶. İlhan Abaka, Suriye'den henüz dönmüşken Hive ve Ürgenç'i de yakıp yıktı.

SONUÇ

Büyük Moğol İmparatorluğunun parçalara ayrılmasıyla birlikte Büyük Hanlığa bağlı Ögedey Hanlığı, Çağatay Hanlığı, Cuci Hanlığı gibi hanlıklar ortaya çıkmıştır. Bu hanlıkların paylaşımı sırasında sınırların tam olarak kesinleştirilmemesi, tarih boyunca hanlıkların birbirleriyle savaş halinde olmasına neden oldu. Bu çatışmaların ilk örneği İlhan Hülagü'nün Batı Seferi'ni tamamlamasıyla Altın Orda'nın Azerbaycan bölgesinde hak iddia etmesiyle başladı. Böylece Altın Orda kendi sınırları dışında, İlhanlılara ait olan bölgeyi ele geçirmek için uzun süre mücadele vermiştir. Bu durumun ikinci bir örneği ise, Çağatay Hanlığı ile İlhanlılar arasında ortaya çıkmıştır. Çağatay Hanlığı tahtına Barak'ın geçmesiyle birlikte saldırgan bir tutum sergilemiştir. Barak Han'ın böyle bir tutum içerisinde olmasının nedeni, etrafının diğer Hanlık üyeleri tarafından çevrilmiş olması, sahip olduğu toprakların sınırlı olması ve daima saldırıya açık bir konumda olmasından dolayıdır. 1269 yılında toplanan kurultay da Barak'ın söylemiş olduğu cümleler onun toprak paylaşımından duyduğu rahatsızlığı göstermektedir. Bu kurultayın sonucunda alınan en önemli karar; Çağatay Han'ı Barak'ın, İlhan Abaka'nın topraklarına saldırı izninin verilmesi ve bunun için Barak'ın saldırılarını kolaylaştıracak adımlar atılması yönünde olmuştur.

Barak, İlhan Abaka'ya karşı girişmiş olduğu mücadelelerde Nikudar'dan isyan etmesi yönünde bir talepte bulunmuş olsa da bu isyan beklenen etkiyi göstermemiştir. Ayrıca bu mücadeleler esnasında Ögedey Hanlığının başında bulunan Kaydu; kurultayda yardım sözü vermesine rağmen Abaka ile Barak arasındaki savaşın en önemli zamanında ordularını geri çekerek Barak'ı zor durumda bırakmak istemiştir. Tüm bu olumsuzluklardan dolayı Çağatay Han'ı Barak İlhan Abaka'ya karşı giriştiği mücadelelerde yalnız bırakılmış ve istenilen başarıları sağlayamamıştır. Ögedeyli Kaydu, bu mücadelelerden en çok fayda sağlayan taraf oldu. Çünkü Çağatay Han'ı Barak'ı, İlhan Abaka'ya karşı kıskırtarak mücadelelerin daha şiddetli geçmesine neden oldu. Ayrıca hem Barak Han döneminde hem de ölmesiyle birlikte Ögedey Ulus'undan Kaydu Çağatay Hanlığı üzerinde hakimiyet

⁹⁰ Erdem, *agm*, s. 107.

⁹¹ Yuvalı, *age*, s. 231.

⁹² Grousset, *age*, s. 339.

⁹³ Kafalı, *agm*, s. 351.

⁹⁴ Ögedey Ulusu, Kaydu'nun ölümünden sonra tarih sahnesinden silinme aşamasına geldiyse de Orta Asya'da kurmuş olduğu devlet Moğol Devleti ve Büyük Kağanlığın otoritesinden bağımsız bir devletti ayrıca Onu, yeri geldiği zaman rakipleri yeri geldiğinde de müttefikleri ve halefleri olan Çağataylar yönetimi altına aldılar. Bkz: Biran, *agm*, s. 1. /b

⁹⁵ Kafalı, *age*, s. 113.

⁹⁶ Roux, *age*, s. 370.

kurdu. Bu hakimiyeti getiren etken ise; Barak'ı, İlhan Abaka'ya karşı mücadelelerde yalnız bırakarak hem Barak'ın hem de Abaka'nın yıpranmasını sağladı. Böylece Kaydu bir taş ile iki kuş vurmak istediye de ilerleyen dönemlerde başarılı olmadığı bilinmektedir. Her savaş ve mücadelenin sonucunda yaşanan gelişmelerden etkilenen taraf şehirler ve halk olmaktadır. İki Hanlık arasındaki bu mücadelelerden en çok etkilenen de şehirler ve sivil halk oldu. Bu mücadelelerin neticesinde birçok şehir tahrip edilmiş, sivil halktan birçok kişi hayatını kaybetmiştir. Böylece şehirlerdeki halk göç etmek durumunda kalarak şehirlerin boşalmasına neden olmuş ve bölgedeki nüfus azalmıştır.

KAYNAKÇA

ALAN, H., "Çağatay Hanlığı", *Avrasya'nın Sekiz Asrı Çengizogulları*, ed. H. Alan, İ. Kemalöglu, Ötüken yay., ss. 68-97.

ALİCAN, M., *Tarihin Kara Yazısı Moğollar*, Timaş yay., İstanbul 2017.

ARSLAN, İ., *Moğollar Arasında İslamiyetin Yayılışı*, metamorfoz yay., İstanbul 2017.

BARTHOLD, V. V., "Çağatay", *Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Basımevi yay., C. III, İstanbul 1979, ss. 266-270.

_____, *Moğol İstilasına Kadar Türkistan*, çev. H. D. Yıldız, Kronik yay., İstanbul 2017.

BİRAN, M., "Rulers and City Life in Mongol Central Asia (1220-1370)", *Turko-Mongol Rulers, Cities and City Life*, ed. David Durand-Guédry, Leiden-Boston 2013, pp. 257-283. /a

_____, *Qaidu And The Rise Of The Independent Mongol State In Central Asia*, Richmond, Surrey 1997, p.108. /b

CAHUN, L., *Asya Tarihine Giriş Türkler Ve Moğollar*, çev. İ. Kaya, Toplumsal Dönüşüm yay., İstanbul 2013.

ÇELİK, M. B., "Türkistan'da Cengizogulları Dönemi", *İnsanlığın Serüveni Dünyanın Oluşumundan Sanayi Devrimine*, ed. A. Taşağıl, A. Kar, İstek yay., İstanbul 2018, ss. 391-420.

D'OHSSON, A., *Moğol Tarihi*, çev. E. Kalan, IQ Kültür Sanat yay., İstanbul 2014.

DANUU, A., "İlhanlı Veziri Sahib-i Divan Şemseddin Muhammed Cüveyni", *Türk Moğol Tarihi*, ed. Kürşat Yıldırım, Yeditepe yay., İstanbul 2018, ss. 127-149.

DEVLET, N., "Çağatay Devleti", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, Çağ yay., C. IX, İstanbul 1989., ss. 301-310.

Ebu'l Gazi Bahadır Han, *Türk'ün Soyağacı Türk Şeceresi*, çev., Y. Yiğit, İlgü Kültür Sanat yay., İstanbul 2009.

ERDEM, İ., "Olcaytu Han Devrinde Horasan'da İlhanlı-Çağataylı Mücadeleleri", *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. III, Pamukkale 1997, ss. 107-112.

FEREC, E., *Tarihi Muhtasari'd-Düvel*, çev. Ş.Yaltkaya, TTK yay., Ankara 2011.

GALSTYAN, A. G., *Ermeni Kaynaklarına Göre Moğollar*, çev. İ. Kemalöglu, Yeditepe yay., İstanbul 2017.

GRİGOR, A., *Okçu Milletinin Tarihi*, çev., H. D. Andreasyan, Yeditepe yay., İstanbul 2012.

GROUSSET, R., *Stepler İmparatorluğu Attila*, Cengiz Han, Timur, çev., H. İncelik, TTK yay., Ankara 2011.

HAMEDANİ, R. F., *Camiü't Tevarih (İlhanlılar Kısmı)*, çev. İ. Aka, M. Ersan, A. H. Khelejani, TTK yay., Ankara 2013.

_____, *Jami'u't-Tawarikh: Compendium of Cronicles*, çev. W. M. Thackston, C. III, Harward University Department of Near Eastern Languages and Civilizations, London 1999.

HAYKIRAN, K. R., *Moğollar Zamanında Yakın Doğu*, Ötüken yay., İstanbul 2016.

ÇAĞATAY HANI BARAK İLE İLHAN ABAKA ARASINDAKİ MÜCADELELER

- HAYTON, K., *Doğu Ülkeleri Tarihinin Altın Çağı*, çev. A. Özcan, Selenge yay., İstanbul 2015.
- HİZMETLİ, S., “Çağatay Devleti”, *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye yay., Ankara 2002, s. 355-358.
- JACKSON, P., *The Mongols And The Islamic World*, Yale University Press, london 2017.
- KAFALI, M., “Çağatay Hanlığı”, *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye yay., Ankara 2002, s. 345-354.
- _____, *Çağatay Hanlığı (1227-1345)*, Berikan yay., Ankara 2005.
- KARAYEV, Ö., *Türkler Ve Kağanlıklar*, çev. M. Kalkan, Bilge Kültür Sanat yay., İstanbul 2008.
- KİRAGOS, G., *Moğol İstilasası 1220-1265*, çev. M. Kemal, Post yay., İstanbul 2018.
- KİTAPÇI, Z., *Türk Moğol Boyları Arasında İslamiyet*, Yedi Kubbe yay., Konya 2013.
- ROUX, J. P., *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, çev. A. Kazancıgil, A. Bereket, Kabalcı yay., İstanbul 2001.
- SPULER, B., *İran Moğolları*, çev. C. Köprülü, TTK yay., Ankara 2011.
- SUBAŞI, Ö., *Gürcü Moğol İlişkisi Güney Kafkasya 1220-1346*, Kitabevi yay., İstanbul 2015.
- TEMİR, A., “Türk-Moğol İmparatorluğu Ve Devamı”, *Türk Dünyası El Kitabı*, C. 1, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü yay., Ankara 1992, s. 385-399.
- VARDAN, M., *Türk Fetihleri Tarihi*, çev. H. D. Andreasyan, Post yay., İstanbul 2017.
- VERNADSKY, G., *Moğollar Ve Ruslar*, çev. E. B. Özbilen, Selenge yay., İstanbul 2015.
- YAKUBOVSKİY, A. Yu., *Altın Orda Ve Çöküşü*, çev. H. Eren, TTK yay., Ankara 2000.
- YİNGSHENG, L., “War and Peace between the Yuan Dynasty and the Chaghadaid Khanate (1312–1323)”, *Mongols, Turks, And Others Eurasian Nomads and the Sedentary World*, ed. R. Amitai And M. Biran, Brill Leiden, Boston 2005, pp. 339-358.
- YUVALI, A., “Çağatay Hanlığı”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. VIII, İstanbul 1993, ss. 177-178.
- YUVALI, A., *İlhanlı Tarihi*, Bilge Kültür Sanat yay., İstanbul 2017.